

Příloha 7: Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita

Fakulta Fakulta sociálních studií MU
Habilitační obor Politologie

Uchazeč Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.
Pracoviště Fakulta sociálních studií MU
Habilitační práce Obchodní politika v historické perspektivě. Politická moc a zájmy státu v mezinárodní dělbě práce

Oponent doc. PhDr. Ing. Marek Loužek, Ph.D.
Pracoviště Národohospodářská fakulta Vysoké školy ekonomické

Text posudku (rozsah dle zvážení oponenta)

Cílem habilitační práce je historicky specifická interpretace obchodních politik hlavních státních aktérů v dlouhé historické perspektivě. Obchodní politiky jsou chápány jako opatření státu regulující obchodní toky v mezinárodním prostředí. Státy tak představují hlavní jednotku analýzy, jakkoliv je v řadě případů věnována pozornost jejich klíčovému socio-ekonomickému charakteristikám či interakci vnitrostátních zájmů v procesu formulace a realizace politiky. Tím se práce liší od dominantního přístupu v rámci mezinárodní ekonomie – ten vychází z analýzy politik jako důsledku sledování zájmů jednotlivců (občanů, firem, politiků) na vnitrostátní úrovni. Práce tak v zásadě vychází z pozic typických pro *politické vědy* a disciplínu mezinárodní vztahy. Tomu odpovídá také *hlavní cíl* diskuze obchodní politiky a nejvýznamnějších státních aktérů ve vybraných obdobích: totiž role politické moci ve formování konkrétní podoby obchodního systému a podoby mezinárodní dělby práce.

Habilitační práce se skládá ze šestnácti kapitol. První kapitola zkoumá mezinárodní obchod v období antických říší a jejich vliv na ranou středověkou Evropu. Druhá kapitola diskutuje obchod a moc v muslimském světě na jeho vrcholu. Třetí kapitola analyzuje pozemní obchod mezi čínským impériem a Blízkým východem. Čtvrtá část se zabývá námořním obchodem v Indickém oceánu, jihovýchodní a východní Asii před evropskou expanzí. Pátá kapitola rozebírá italské městské státy (Benátky) ve Středomoří. Šestá kapitola zkoumá soupeření o obchod na Baltu a v západní Evropě. Sedmá kapitola je věnována evropskému vstupu do asijského obchodu. Osmá kapitola analyzuje kolonizaci Nového světa, devátá kapitola líčí merkantilismus. Desátá část zkoumá anglický merkantilismus a obchodní politiku za Tudorovců a Stuartovců. Jedenáctá kapitola diskutuje mezinárodní obchod v 19. století, dvanáctá kapitola imperialismus volného obchodu v Asii, Africe, Blízkém obchodě a Latinské Americe. Čtrnáctá rozebírá obchodní politiku po druhé světové válce, patnáctá kapitola obchodní politiku rozvojových zemí po druhé světové válce a šestnáctá kapitola obchodní politiku vyspělých zemí v neoliberálním období.

Z filozofického a metodologického hlediska je text aplikací přístupu *historického institucionalismu* (Thelen 1999; Pierson, Skocpol 2002). Takový přístup zdůrazňuje, že obchodní politiky jsou formulovány v konkrétním historickém a politickém kontextu. Rozbor empirických poznatků předních expertů v oboru hospodářských dějin v této souvislosti vedl autora k formulování několika zobecnitelných tendencí. Ve zkoumaných obdobích a případech omezovala aktéry ve volbách politik konfliktní povaha mezinárodních vztahů. Mezinárodní obchod (a toky jejichž podstatou byla nějaká forma tributu) byl vnímán jako nezbytný k zajištění nezbytností a strategických komodit (základní potraviny a suroviny).

Dále šlo o klíčový zdroj hotových peněz k odfinancování konfliktů (prostřednictvím kontroly rent, zisků ze zprostředkování obchodu, jeho zdanění). V nejvýznamnějších případech existovala preferovaná pozice v rámci mezinárodní dělby práce (průmysl, strategická odvětví, případně nějaká forma soběstačnosti). Pro pochopení politik aplikovaných v určitém období konkrétními aktéry je důležité porozumět tomu, že strategie (cíle a nástroje obchodních politik) nejúspěšnějších aktérů byly následně imitovány a měly značnou setrvačnost. Řada alternativ jednání navíc nebyla v daných historických obdobích k dispozici, ať už v důsledku jednání aktérů (agresivní politiky a využití vojenské moci) nebo historických vývojových sekvencí (dostupnost produkčních technik, trhu pro průmyslovou produkci, doprava). Studium obchodních politik v dlouhém historickém období tedy odhalilo jasnou historickou a mocenskou podmíněnost (mimo jiné) relativně liberálních obchodních režimů, a to zejména dosažením preferované pozice v mezinárodní dělbě práce. Ta přitom obvykle nebyla (primárně) důsledkem hospodářské efektivity (produkce či zprostředkování), ale výsledkem extenzivního využití politické a vojenské moci. V rámci diskuze si autor všímá také silné tendence aktérů k regulaci obchodu z kulturních a sociálněpolitických důvodů (nábožensky a morálně motivované postoje k určitým hospodářským aktivitám, regulace kontaktů s cizozemci atd.), jak v případě evropských/západních tak ostatních států.

Pokud jde o *časové vymezení* práce – autor vychází z předpokladu, že smysluplná interpretace charakteru současného obchodního systému není možná bez zkoumání politických a historických procesů jeho etablování. Univerzalistické modely mezinárodního obchodu mají tendenci akcentovat jeho aktuální charakteristiky a považovat za klíčové proměnné (míra hospodářské efektivity, sledování individuálních zájmů) ty, které do značné míry charakterizují současné hlavní národní (a v důsledku jejich vlivu) i mezinárodní koordinační hospodářské instituce. Ty ale nemusely být zdaleka tak významné v procesu etablování systému a potažmo posunu aktuálně dominantních státních aktérů do těchto pozic. Současný relativně liberální obchodní režim (po roce 1945) je Krpcem chápán jako historicky specifická etapa navazující na období hegemonie Británie v 19. století (po roce 1815). To však bylo důsledkem úspěchu v merkantilistických střetech s Francií (18. století) a Nizozemím (17. století). V rámci historického výkladu se pak autor snaží naznačit, jak cíle a nástroje politik západoevropských aktérů vyplynuly z předchozí etapy, kterou byla politická a hospodářská expanze pyrenejských států (16. století), sama ovlivněna prosazením se severoitalských městských států ve středomoří v interakci s islámským světem. Převládající (pro danou epochu typické – následně imitované a případně modifikované) politiky (cíle a nástroje obchodních politik) jsou pak sledovány na příkladech významných *vybraných aktérů*. O jejich výběru, míře pozornosti věnované jednotlivým státům a obdobím, o komplexnosti výkladu a hloubce průniku do daných případů lze určitě diskutovat. Vodítkem byly některé stěžejní práce v oblasti hospodářských dějin (např. Maddison 2003; Findlay, O'Rourke 2007), autor se snažil věnovat pozornost i jiným než západoevropským a aktérům a USA (prostor dostává Čína, Indie, Japonsko, Latinská Amerika).

Text je výsledkem studia značného objemu odborné *literatury*. Autor vychází z předpokladu, že výsledky studia předních odborníků na hospodářské dějiny mají dostatečnou vypovídací schopnost o zkoumané problematice a opora diskuze a závěrů práce v zapracované sekundární literatuře je dostatečná pro naplnění jejich cílů. S dílčí výjimkou období po roce 1945 práce nečerpá z primárních zdrojů a i zde jsou pouze doplňkem diskuze poznatků čerpaných z odborné literatury. V této souvislosti lze zohlednit, že autor vychází z široké palety ideových a názorových proudů, text tak čerpá kromě prací náležejících do hlavního proudu také z textů, které je možné přiřazovat ke kritické tradici (historická sociologie, neo-listiánské přístupy, neo-marxistická reflexe).

Práce rovněž obsahuje základní nárys ideové reflexe diskuze *volného obchodu* zahrnutím argumentace zpracované v několika reprezentativních pracích (zejména J. Viner,

D. Irwin, J. Schumpeter). O účelnosti zařazení těchto pasáží je možné diskutovat, práce však míří primárně na odborníky v rámci disciplíny mezinárodní vztahy a pro část tohoto publika může být problematika prezentovaná takovým způsobem smysluplná.

Je logické, že takto rozsáhlý text, zpracovávající historické i současné období je ovlivněn (liberální) *ideovou pozicí autora* a i přes snahu o vyváženou diskuzi lze namítnout, že je to v některých jejích částech patrné. Zmínit lze zejména značně kritickou reflexi politik a aktivit některých států (USA, Nizozemí, Británie), které je věnována větší pozornost než problematikám jiných (Sovětský svaz, Japonsko do 1945, Čína po 1945). Autor takový postup považuje za obhajitelný vzhledem k převládající interpretaci politik západních zemí a etablovaných mezinárodních ekonomických režimů jako liberálních a současně mezinárodní dělby práce zejména jako důsledku relativní hospodářské efektivity jednotlivých ekonomik.

Mezi silné stránky práce patří ambicióznost, velký časový záběr, zpracování značně rozsáhlé literatury; interdisciplinární přístup (snaha aplikovat některé poznatky ekonomie i politických věd); zdůraznění významu historického a politického kontextu hospodářských/obchodních politik, historická specifická politika (cílů a nástrojů), význam politické moci v etablování současného obchodního systému, silné preference ohledně pozice v rámci mezinárodní dělby práce (důsledek reflexe reálných politik v minulosti) (pro *mezinárodní ekonomii*); zpracování tradiční oblasti zájmu ekonomické vědy přístupem politických věd, zaměření se na preference a zájmy států a problematiku politické moci v mezinárodním obchodě.

Mezi *některé problémy textu* patří možná až příliš široce vymezený předmět zájmu a z toho vyplývající problém s udržení jednotné roviny analýzy a občasně odklání od sledování hlavní linie a přílišné zaměření na obecnou ekonomickou historii v některých částech (například v části pojednávající o vývoji po roce 1945); obrovský časový rozsah a neomezený teritoriální záběr vede ke spoléhání se v některých pasážích na relativně omezené množství prací (např. rozbor politik latinské Ameriky ve 20. století). Práce je doplněna značným množstvím tabulek, které obsahují zajímavé informace, ale ne vždy jsou jasně propojené s textem. Práce obsahuje vzhledem k rozsahu přijatelné množství stylistických a pravopisných chyb, bez nich není ani seznam literatury (některé chybějící údaje, v několika případech chybí citovaný dokument). V obsahu chybí název první, páté a třinácté kapitoly.

Závěr: Práce přináší původní vědecké poznatky o zpracované problematice. Jde o zajímavý příspěvek k diskuzi několika otázek, které jsou významným předmětem studia jak v politicko-vědních disciplínách tak mezinárodní politické ekonomii. Práce splňuje podmínky odborné kvality a přínosu a lze ji doporučit jako podklad pro habilitační řízení.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce (počet dotazů dle zvážení oponenta)

- 1. Jde idea svobodného obchodu záležitost posledních dvou staletí, nebo má delší historii?**
- 2. Jak se autor dívá na přínosy či rizika Transatlantické dohody o obchodu a investicích mezi USA a EU (TTIP)?**

Závěr

Habilitační práce Oldřicha Krpce „Obchodní politika v historické perspektivě. Politická moc a zájmy státu v mezinárodní dělbě práce“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Politologie.

Praha, dne 25. dubna 2016